

## แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบลหนองคล้า อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร Guidelines for the Development of Agro-Tourism in Nong Khla Subdistrict, Sai Ngam District, Kamphaeng Phet Province

ชวานกร ธรรมานิตย์ ชลาธร จูเจริญ\* และพัชราวดี ศรีบุญเรือง

Chawanakorn Tharamanit Chalathon Choocharoen\* and Patcharavadee Sriboonruang

ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

Department of Agricultural Extension and Communication, Faculty of Agriculture, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok, 10900

\* Corresponding author: fagrchch@ku.ac.th

(Received: 8 September 2023; Revised: 17 September 2023; Accepted: 8 November 2023)

### Abstract

The objectives of the study were to investigate: 1) personal, economics, and social factors 2) components of being an agro-tourism 3) community potential 4) community needs towards the development of agro-tourism attractions as a guideline 5) problems and obstacles. This research was quantitative research by using a statistical package to analyze the data.

The results found that personal factors most were female, 53.68 percent, with age between 34-54 years old, and had education at the secondary level at 45.96 percent. Basic economic factors included the average agricultural income was 104,372.63 baht, and average agricultural expenditure was 53,124.07 baht. The number of household members, agricultural area land ownership and financial resources, while social factors included group integration, exposure to information via online media 65.26 percent. Needs to participate in agro-tourism development projects were 62.81 percent. Tourist attraction components included attractiveness and beauty, access to tourist attractions, facilities ability to support and tourism activities with a moderate level of opinion. Community potential included service, support, service provision, and attraction with a moderate level of readiness. The needs for developing agricultural tourism guideline included product displays and demonstration plots, tourists participate in activities, allowing tourists to stay overnight in the village, training on new agricultural knowledge and local knowledge, sales of agricultural products and providing opportunities for agribusiness with a high level of demand. The results of the hypothesis testing found that exposure to information, needs to join the project, components of agricultural tourism attractions and community potential related to the need of guidelines for developing agro-tourism attraction at the significance level of 0.01. Problems and obstacles were community participation.

**Keywords:** guidelines, development, agro-tourism, Kamphaeng Phet

### บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม 2) องค์ประกอบในการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร 3) ศักยภาพของชุมชน 4) ความต้องการของชุมชนต่อแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 5) ปัญหาและอุปสรรค การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เพศหญิง ร้อยละ 53.68 อายุระหว่าง 34-54 ปี ระดับการศึกษามัธยมศึกษา ร้อยละ 45.96 ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจมีรายได้ด้านการเกษตรเฉลี่ย 104,372.63 บาท รายจ่ายด้านการเกษตรเฉลี่ย 53,124.07 บาท จำนวนสมาชิกในครัวเรือน พื้นที่ทำการเกษตร และ แหล่งเงินทุน ปัจจัยพื้นฐานทางสังคมประกอบไปด้วย การรวมกลุ่ม การเปิดรับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อออนไลน์ ร้อยละ 65.26 และความต้องการเข้าร่วมโครงการ ร้อยละ 62.81 ด้านองค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวประกอบด้วย ความดึงดูดใจและความสวยงาม การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ความสามารถในการรองรับ และกิจกรรมการท่องเที่ยว มีระดับความคิดเห็นปานกลาง ด้านศักยภาพของชุมชน ประกอบด้วย การบริการ การรองรับการให้บริการ และการดึงดูดใจ มีระดับความพร้อมปานกลาง ความต้องการรูปแบบแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบด้วย การแสดงสินค้าและแปลงสาธิต การให้นักท่องเที่ยวร่วมทำกิจกรรม การให้นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้าน การอบรมให้ความรู้ด้านการเกษตรแผนใหม่และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา การจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร และการให้รู้ทางด้านธุรกิจเกษตร มีความต้องการในระดับมาก ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร ความต้องการเข้าร่วมโครงการ องค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรและศักยภาพของชุมชน มีความสัมพันธ์กับความต้องการแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.01 ปัญหาและอุปสรรคคือ การรวมกลุ่มในชุมชน

**คำสำคัญ :** แนวทาง การพัฒนา ท่องเที่ยวเชิงเกษตร กำแพงเพชร

### คำนำ

ปัจจุบันทั้งภาครัฐและภาคเอกชนพยายามหาแนวทางในการพัฒนาภาคการเกษตรของประเทศไทย เนื่องจากภาคการเกษตรกรรมมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ต้องย้ายถิ่นฐานไปทำงานในภาคอุตสาหกรรม ส่งผลให้คนรุ่นใหม่หันหลังให้อาชีพเกษตรกร ทางภาครัฐพยายามส่งเสริม พัฒนา และผลักดันภาคการเกษตรหลายด้าน โดยในปี 2559 รัฐบาลมีนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งเป็นนโยบายในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรแบบเดิม ให้เป็นเกษตรแบบใหม่ที่เกษตรกรสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตของตนเอง โดยการนำเอานวัตกรรมหรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาช่วยพัฒนาภาคการเกษตร (Kermkhan, 2018) ทั้งนี้อีกหนึ่งช่องทางที่เข้ามาช่วยในการเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร คือ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ถือเป็นกิจกรรมที่ประกอบไปด้วยการเดินทางไปท่องเที่ยวในพื้นที่

ชุมชนเกษตรกรรม เพื่อการพักผ่อน ชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จในกิจกรรมทางการเกษตรในรูปแบบต่าง ๆ ได้มีการเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของเกษตรกรในชนบท โดยการเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการทำกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ เกิดประโยชน์ในการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน และเกษตรกรในพื้นที่ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Department of Agricultural Extension, 2002) การท่องเที่ยวจัดเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญ ในการนำสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศไทย สังเกตได้จากการขยายตัวของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในทุกปี ก่อให้เกิดผลทางด้านเศรษฐกิจโดยรวมเมื่อเทียบกับกลุ่มอุตสาหกรรมต่าง ๆ ในประเทศ ทั้งในด้านการว่าจ้างแรงงาน และ ตลาดแรงงานในการท่องเที่ยวที่มีการเติบโตจากเดิมอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยที่มีความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่าง

มาก อย่างไรก็ตามก็ดี สถานการณ์ตลาดการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้มีการแข่งขันอย่างรุนแรง จึงทำให้ประเทศไทยต้องมีการปรับทิศทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยใช้อัตลักษณ์ของประเทศ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในปัจจุบันมีความตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมเทศกาล รวมถึงมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน และภาคการเกษตรมากขึ้น (Sanglimsuwan and Sanglimsuwan, 2012)

การส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรถือเป็นทางเลือกของการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยว และยังสร้างมูลค่าเพิ่มแก่เกษตรกรให้สามารถตอบสนองรายได้จากการอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตร การจัดสรรประโยชน์ด้านเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มีการกำหนดแนวทางส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อให้เกิดการสร้างรายได้ ด้วยการพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร การสร้างหรือพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการบริหารจัดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้มีการกำหนดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ด้วยกัน 4 องค์ประกอบ ได้แก่ การบริหารจัดการ การรองรับการให้บริการ และการดึงดูดใจ (Tourism Development Office, Department of Tourism, 2010)

ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) ถือเป็นการท่องเที่ยวที่มีการประยุกต์จากการประกอบอาชีพการเกษตร บนฐานความรู้ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของเกษตรกรที่สร้างความภาคภูมิใจในอาชีพการเกษตร อีกทั้งยังมีการสัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนชนบท ชนบทธรรมนิยมประเพณี รูปแบบกิจกรรม และการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่หลากหลาย วิถีชีวิตที่มีความเรียบง่ายประกอบกับการประยุกต์เทคโนโลยีที่มีความเหมาะสม ทักษะภาพที่สวยงาม บนพื้นฐานการจัดการโดยเกษตรกรในชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ ทั้งในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และ

ด้านสุขภาพทางจิตใจที่เข้มแข็ง มุ่งเน้นเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิตและยังเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของตนเองและชุมชนได้อย่างยั่งยืน ดังเช่นจังหวัดกำแพงเพชรซึ่งถือเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ทำการเกษตรที่ค่อนข้างมากจังหวัดหนึ่งและยังเป็นเมืองศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์แห่งหนึ่ง เพราะมีโบราณสถานเก่าแก่ซึ่งก่อสร้างด้วยศิลาแลงหลายแห่งรวมอยู่ใน “อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร” ที่ได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ให้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2534 จังหวัดกำแพงเพชรเป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ และวัฒนธรรม มีอุทยานแห่งชาติที่สวยงาม และยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่ขึ้นชื่ออีกหลายแห่ง (Kamphaeng Phet Provincial Office, 2021) โดยเฉพาะตำบลหนองคล้า อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร เป็นอีกหนึ่งตำบลของจังหวัดกำแพงเพชร มีประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำนา การทำพืชไร่ การทำสวนผลไม้ การปลูกกล้วยน้ำว้า การทำไร่สวนผสม สำหรับอาชีพรอง ได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ การประมง การหัตถกรรม การแปรรูปผลผลิต เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันประชากรในหมู่บ้านส่วนใหญ่เริ่มออกไปหางานทำนอกพื้นที่เนื่องจากรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายในครัวเรือน ฉะนั้นเพื่อให้ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น ผู้คนไม่ต้องออกไปหางานทำไกลบ้านจึงมีแนวคิดในการพัฒนาหมู่บ้านสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร จึงได้มีการรวบรวมผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนหมู่บ้านหนองคล้ามีอยู่ให้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สร้างรายได้ให้กับเกษตรกร เกิดการจ้างงาน การสร้างงานเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Nong Khla Subdistrict Administrative Organization, 2019)

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าวจึงต้องมีการศึกษาความพร้อมและความต้องการ รวมถึงองค์ประกอบในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ศักยภาพในพื้นที่ และหาแนวทางในการพัฒนาเพื่อสร้างการท่องเที่ยวเชิงเกษตรภายในชุมชนตำบลหนองคล้า เพื่อพัฒนาไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืนของชุมชนต่อไป

### อุปกรณ์และวิธีการ

แนวทางการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในตำบลหนองคล้า อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) ผู้วิจัยได้มีการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อนำผลมาวิเคราะห์ให้ทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวในตำบล หนองคล้า อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

### ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านหนองคล้า อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร จำนวนทั้งหมด 985 คน (Nong Khla Subdistrict Administrative Organization, 2022) ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง โดยการใช้สูตร Yamane (1973) โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (accidental random sampling) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 285 ราย ที่ระดับความเชื่อมั่นที่ 0.05

### เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้แบบสอบถาม (questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เชิงปริมาณ โดยในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 5 ส่วน 1) ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม 2) องค์ประกอบในการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร 3) ศักยภาพของชุมชน 4) ความต้องการของชุมชนต่อการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร 5) ปัญหาและอุปสรรค มีการตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (validity) โดยส่งแบบสอบถามให้

ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบจำนวน 3 ท่าน จากนั้นนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างทดลอง (try out) จำนวน 30 คน นำมาหาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient) ซึ่งงานวิจัยนี้ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ 0.98 ส่วนการกำหนดการวัดแบบอันตรภาคชั้น (interval scale) ซึ่งสามารถแบ่งระดับตามช่วงคะแนนเฉลี่ย คือ

คะแนนระหว่าง 1.00 - 1.66

คะแนนระหว่าง 1.67 - 2.32

คะแนนระหว่าง 2.33 - 3.00

โดยทั้ง 3 ด้านมีคะแนนระหว่างช่วงเท่ากัน โดยการแปลผลแต่ละด้าน ดังนี้ ด้านองค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีการแปลผล ระดับความคิดเห็น ด้านศักยภาพของหมู่บ้านหนองคล้า มีการแปลผล ระดับความพร้อม และความต้องการด้านแนวทางการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีการแปลผล ระดับความต้องการ

### การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมแบบสอบถาม โดยใช้โปรแกรมสถิติสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ช่วยในการบันทึก จัดการ และการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น 1) การวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistic) ของปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ด้านองค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ความพร้อมด้านศักยภาพ และความต้องการด้านแนวทางการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประกอบไปด้วย ค่าความถี่ (frequency) ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ค่าสูงสุด (maximum) และค่าต่ำสุด (minimum) 2) การวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน โดยใช้ค่าสถิติไคสแควร์ (chi-square) กำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 วิเคราะห์

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม องค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร และศักยภาพของชุมชนกับความต้องการด้านแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบลหนองคล้า อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร

### ผลการวิจัยและวิจารณ์

#### ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม

จากการวิจัยพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 53.68 ระดับการศึกษาสูงสุด ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยม (ต้นและปลาย) ศึกษาร้อยละ 45.96 ประกอบอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 42.11 สถานภาพสมรส ร้อยละ 64.56 จำนวนสมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่อยู่ที่ 4-6 คน คิดเป็นร้อยละ 50.53 มีพื้นที่ในการทำเกษตร (ต่อครัวเรือน) คิดเป็นร้อยละ 46.67 จำนวนพื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่น้อยกว่า 10 ไร่ ร้อยละ 67.02 การครอบครองที่ดินส่วนใหญ่ไม่มีที่ดิน ร้อยละ 53.33 รายได้ด้านการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือน 104,372.63 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 55.09 รายจ่ายด้านการเกษตรเฉลี่ยต่อครัวเรือน 53,124.07 บาท ต่อปี คิดเป็นร้อยละ 67.02 คนในชุมชนหมู่บ้านส่วนใหญ่กู้ยืมเงิน คิดเป็นร้อยละ 61.40 การรวมกลุ่มในหมู่บ้านส่วนใหญ่ไม่มีการรวมกลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 90.88 ชุมชนในพื้นที่ส่วนใหญ่เปิดรับข้อมูลข่าวสารผ่านทางช่องทางออนไลน์ คิดเป็นร้อยละ 65.26 ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่ต้องการเข้าร่วมโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบลหนองคล้า คิดเป็นร้อยละ 62.81 เนื่องจาก ปัจจุบันปัญหาคุณภาพชีวิตเริ่มแย่ลง เกิดการกู้ยืมเงินมากขึ้น ประชากรที่อยู่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่ล้วนเป็นผู้หญิงมีระดับการศึกษาเพียงมัธยมศึกษา รายได้จากการทำการเกษตรเริ่มลดลง

ภายในหมู่บ้านไม่เกิดการรวมกลุ่มกันส่งผลให้เกิดความแตกแยก ขาดความสามัคคี และขาดการพัฒนาโดยประชาชนในชุมชนได้เริ่มตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้ จึงเริ่มมีแนวคิดที่ต้องการพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น มีความต้องการรวมกลุ่มเพื่อนำสินค้าภูมิปัญญาในชุมชนมาพัฒนาให้กลายเป็นจุดเด่น เพิ่มมูลค่ายกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นจากเดิม สร้างงานสร้างรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัวยุ และชุมชน

#### องค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวในตำบลหนองคล้า อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร

จากการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเรื่ององค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวในตำบลหนองคล้า ในภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เฉลี่ย 2.17 เมื่อมาพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีระดับความคิดเห็นมากที่สุด คะแนนเฉลี่ย 2.29 รองลงมา คือ ความดึงดูดใจและความสวยงามของชุมชน คะแนนเฉลี่ย 2.26 สิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน คะแนนเฉลี่ย 2.14 กิจกรรมการท่องเที่ยว คะแนนเฉลี่ย 2.08 และความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว คะแนนเฉลี่ย 2.07 (Table 1) ซึ่งจะเห็นได้ว่า การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งดึงดูดใจนั้นจัดเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสิ่งจูงใจให้กับนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้น ซึ่งภายในชุมชนนั้นมีทางเข้าออกชุมชนด้วยกันทั้งหมด 3 เส้นทางด้วยกัน แต่ละเส้นทางเป็นถนนลาดยางจึงสามารถที่จะเดินทางเข้าออกชุมชนได้อย่างสะดวก ภายในชุมชนมีความสวยงามที่หลากหลายทั้ง วิถีชีวิตของคนในชุมชน กิจกรรมภายในชุมชนและรูปแบบการทำการเกษตรของคนในชุมชน

Table 1 Opinion components of agro-tourism

| Components of agro-tourism                 | $\bar{X}$ | S.D  | Level of opinion |
|--------------------------------------------|-----------|------|------------------|
| Attractiveness and beauty of the community | 2.26      | 0.56 | Moderate         |
| Access to attractions                      | 2.29      | 0.50 | Moderate         |
| Community facilities                       | 2.14      | 0.62 | Moderate         |
| The ability to accommodate tourists        | 2.07      | 0.67 | Moderate         |
| Tourism activities                         | 2.08      | 0.69 | Moderate         |
| Total                                      | 2.17      | 0.52 | Moderate         |

### ศักยภาพของชุมชนหมู่บ้านหนองคล้า

จากการวิเคราะห์ระดับความพร้อมเรื่อง ศักยภาพของชุมชนหมู่บ้านหนองคล้ารวมทุกด้าน เฉลี่ย 2.25 เมื่อนำมาพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ศักยภาพการรองรับมีระดับความพร้อมมากที่สุด คะแนนเฉลี่ย 2.31 รองลงมา คือ ศักยภาพ การบริหารจัดการ คะแนนเฉลี่ย 2.30 ศักยภาพ การดึงดูดใจ คะแนนเฉลี่ย 2.22 และศักยภาพ

การให้บริการ คะแนนเฉลี่ย 2.20 (Table 2) ซึ่งจะ เห็นว่า การพัฒนาศักยภาพของชุมชนนั้น เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญในการยกระดับวิถีชีวิตใหม่ เพื่อสร้างความมั่นคง และเสริมสร้างความเข้มแข็ง แก่ชุมชน โดยภายในชุมชนมีทรัพยากรเกษตร ที่พร้อม มีการจัดการวางแผนเกี่ยวกับกิจกรรม มีสถานที่มีความสะดวกสบาย ที่จะนำเสนอให้กับ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมา

Table 2 Readiness potential of the community

| Potential of the community | $\bar{X}$ | S.D  | Level of readiness |
|----------------------------|-----------|------|--------------------|
| Management potential       | 2.30      | 0.51 | Moderate           |
| Support potential          | 2.31      | 0.52 | Moderate           |
| Service potential          | 2.20      | 0.58 | Moderate           |
| Attraction potential       | 2.22      | 0.57 | Moderate           |
| Total                      | 2.25      | 0.49 | Moderate           |

### ความต้องการแนวทางในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร

คนในชุมชนมีความต้องการรูปแบบ แนวทางในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก เฉลี่ย 2.40 เมื่อนำ มาพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า รูปแบบในการจำหน่าย สินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร มีความต้องการ มากที่สุด คะแนนเฉลี่ย 2.48 รองลงมาคือ รูปแบบ การแสดงสินค้าและแปลงสาธิต คะแนนเฉลี่ย 2.47 รูปแบบการให้รู้ทางด้านธุรกิจ คะแนนเฉลี่ย 2.45 รูปแบบการอบรมให้ความรู้ด้านการเกษตร

แผนใหม่และความรู้ด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน คะแนนเฉลี่ย 2.40 รูปแบบการให้นักท่องเที่ยว ร่วมทำกิจกรรมในระยะเวลายาวนาน คะแนนเฉลี่ย 2.32 อยู่ในระดับปานกลาง และความต้องการ รูปแบบแนวทางสุดท้ายคือ รูปแบบการให้ นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้าน คะแนนเฉลี่ย 2.27 อยู่ในระดับ ปานกลาง ตามลำดับ (Table 3) ซึ่งรูปแบบการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ที่คนในชุมชนมีความต้องการนั้นเพื่อเป็นแนวทาง ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างจุดเด่นและจุดขาย ในชุมชน เพิ่มรายได้ สร้างงานให้คนในชุมชนซึ่ง

ความรู้ในการนำรูปแบบแนวทางการพัฒนานี้ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการยกระดับมาตรฐานชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น สอดคล้องกับ Kamchan and Pienroj (2015) ศึกษารูปแบบการท่องเที่ยวของอำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานีในมุมมองของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า มีเพียง 5 รูปแบบในการท่องเที่ยวเท่านั้นที่ค่าความเชื่อมั่นอยู่ในเกณฑ์

ยอมรับได้ประกอบด้วย รูปแบบที่ 1 ชื่อว่ามนต์เสน่ห์ธรรมชาติ และชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง รูปแบบที่ 2 ชื่อว่าธรรมชาติที่ลงตัวกลางเมืองคนดี รูปแบบที่ 3 ชื่อว่าท่องเที่ยวชุมชนลุ่มน้ำตาปี รูปแบบที่ 4 ชื่อว่าชมหิ่งห้อยคลองร้อยสาย และรูปแบบที่ 5 ชื่อว่าสุขภาพความงามที่สร้างได้

Table 3 Need approaches the development of agro- Tourism

| Approaches the development of agro -Tourism                     | $\bar{X}$ | S.D  | Level of needs |
|-----------------------------------------------------------------|-----------|------|----------------|
| Product display format and demo plots                           | 2.47      | 0.55 | High           |
| Tourists to participate activities in a short period of time    | 2.32      | 0.58 | Moderate       |
| Tourists stay in the village                                    | 2.27      | 0.69 | Moderate       |
| Training educates new agricultural knowledge about local wisdom | 2.40      | 0.60 | High           |
| Distribution of agricultural products                           | 2.48      | 0.54 | High           |
| Provide avenues for agribusiness                                | 2.45      | 0.61 | High           |
| Total                                                           | 2.40      | 0.50 | High           |

### ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล องค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวและศักยภาพของชุมชนหมู่บ้านหนองคล้าต่อแนวทางการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การเปิดรับข้อมูลข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความต้องการแนวทางในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.01 (Table 4) ซึ่งการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร โดยส่วนใหญ่เป็นการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อออนไลน์ ซึ่งควรมีการกำหนดวัตถุประสงค์ ด้านการรับรู้ และการเปิดรับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในที่อื่น ๆ อาจจะส่งผลให้คนในชุมชนทราบข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวที่มีความรู้สึกว่าได้ได้รับความคุ้มค่าในการตัดสินใจเดินทางมายังสถานที่นั้น เพื่อการเตรียมความพร้อมของการรับมือนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง สอดคล้องกับ Vichaidit and Sampattavanija (2022) ศึกษาความสัมพันธ์ของการเปิดรับข้อมูลข่าวสารภายใน

องค์กร บรรยายภาคการสื่อสารภายในองค์กรสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคล กับการเข้าร่วมกิจกรรมขององค์กรพบว่า การเปิดรับข้อมูลข่าวสาร บรรยายภาคการสื่อสาร และสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลมีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรม โดยบุคลากรที่เปิดรับข้อมูลข่าวสารมากจะมีความคิดเห็นต่อบรรยายภาคการสื่อสารและมีสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลเป็นเชิงบวกมาก

ความต้องการเข้าร่วมโครงการมีความสัมพันธ์กับความต้องการแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.01 (Table 4) ซึ่งจะเห็นได้ว่า คนในชุมชนมีความต้องการและพร้อมให้ความร่วมมือในการพัฒนาปรับเปลี่ยนแนวคิดและทัศนคติเพื่อให้ชุมชนหมู่บ้านเกิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร อย่างยั่งยืน มีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นให้กับคนในชุมชนอย่างยั่งยืน มีอาชีพ สมาชิกในครัวเรือนไม่จำเป็นต้องออกไปหางานทำในต่างจังหวัด สอดคล้องกับ Imman *et al.*

(2020) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติและความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมโครงการหนึ่งหมอนหนึ่งหมู่บ้าน ในพื้นที่ ต.ลานข่อย อ.ป่าพะยอม จ.พัทลุง ซึ่งพบว่า ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ได้แก่ อาชีพ มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติ และเพศมีความสัมพันธ์ต่อความพึงพอใจในโครงการหนึ่งหมอนหนึ่งหมู่บ้าน

องค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กับความต้องการแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.01 (Table 4) ซึ่งจะเห็นได้ว่า องค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวเป็นอีกปัจจัยที่สำคัญต่อการตัดสินใจในการเดินทางมาสถานที่ท่องเที่ยว และยังสำคัญต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในการตัดสินใจกลับมาเที่ยวซ้ำ ซึ่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวถือเป็นส่วนสำคัญในการตัดสินใจในลำดับแรก ๆ เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชอบความสะดวกสบายในการเดินทาง และการที่สามารถนำพาหนะของตนเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวทำให้ลดระยะเวลาในการเดินทางได้ สอดคล้องกับ Phumphaiboon (2008) ศึกษาเรื่อง องค์ประกอบการท่องเที่ยวและทัศนคติในการพัฒนาการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านบุ แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร พบว่า ชุมชนบ้านบุมีองค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวมีศักยภาพปานกลางถึงสูง ด้านทางกายภาพ สิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึงพื้นที่ ในระดับศักยภาพปานกลาง ควรปรับปรุงในด้านความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเรือนและทางเดินรวมทั้งระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อเกื้อหนุนในศักยภาพในชุมชน

ศักยภาพของชุมชนมีความสัมพันธ์กับความต้องการแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.01 (Table 4) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความพร้อมในการจัดหาบริการสำหรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพกับสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นองค์ประกอบที่ช่วยสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของสถานที่ท่องเที่ยว ความสะดวกสบายในการเข้าถึงสถานที่ การได้ใช้บริการต่าง ๆ ที่ทางสถานที่ท่องเที่ยวจัดเตรียมไว้ ดังนั้นศักยภาพการรองรับและข้อจำกัดในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังสถานที่ท่องเที่ยว ส่งผลให้ชุมชนเกิดการพัฒนาศักยภาพสถานที่ท่องเที่ยวที่รองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ Rattanathawornkiti *et al.* (2023) ศึกษาเกี่ยวกับ การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรบ้านบัวขุนจง ตำบลบัวเขต อำเภอบัวเขต จังหวัดสุรินทร์ พบว่า บ้านบัวจง เป็นชุมชนที่มีการปลูกผักอินทรีย์ มีการจัดการแปลงผักอินทรีย์ร่วมกันในชุมชน และยังมีสวนผลไม้ของเกษตรกรในพื้นที่ ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ใช้การประเมินศักยภาพทั้ง 5 ด้าน พบว่า มีศักยภาพด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว และด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว ด้านศักยภาพของผู้นำเที่ยว ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

**Table 4** Relationship of development of agro-tourism in Nong Khla subdistrict, Sai Ngam district, Kamphaeng Phet province

| Factors                         | Relationship of development of agro-tourism |           |              |
|---------------------------------|---------------------------------------------|-----------|--------------|
|                                 | X <sup>2</sup>                              | p - value | Significance |
| Media exposure                  | 31.368**                                    | 0.000     | Sig.         |
| Requirement to join the project | 6.842**                                     | 0.033     | Sig.         |
| Components of agro-tourism      | 87.581**                                    | 0.000     | Sig.         |
| Potential of the community      | 150.488**                                   | 0.000     | Sig.         |

Remarks: \*\*Significance level at 0.01

## ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรในหมู่บ้านหนองคล้า อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร คือ การไม่รวมกลุ่มของคนในชุมชน ส่งผลให้การจัดระเบียบในชุมชนเป็นไปได้ไม่เต็มที่

## สรุปผลการวิจัย

คนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 43.11 ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 45.96 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เฉลี่ย 3.71 คน รายได้ด้านการเกษตรเฉลี่ย 104,372.63 บาท รายจ่ายด้านการเกษตรเฉลี่ย 53,124.07 บาท มีการเปิดรับข้อมูลข่าวสารผ่านทางช่องทางออนไลน์มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 65.26 มีความต้องการที่จะเข้าร่วมโครงการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 62.81 ปัญหาที่พบส่วนใหญ่เป็นเรื่องการรวมกลุ่มของคนในชุมชน องค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร มีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับความคิดเห็นมากที่สุด ร้อยละ 2.29 รองลงมา ความดึงดูดใจและความสวยงามของชุมชน ร้อยละ 2.26 สิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชน ร้อยละ 2.14 กิจกรรมการท่องเที่ยว ร้อยละ 2.08 และความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ร้อยละ 2.07 ด้านศักยภาพการรองรับอยู่ในระดับความพร้อมมากที่สุด ร้อยละ 2.31 รองลงมา ศักยภาพการบริหารจัดการ ร้อยละ 2.30 ศักยภาพการดึงดูดใจ ร้อยละ 2.22 และศักยภาพการให้บริการ ร้อยละ 2.20 ความต้องการรูปแบบแนวทางในการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 2.40 การจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร มีความต้องการมากที่สุด ร้อยละ 2.48 รองลงมา การแสดงสินค้าและแปลงสาธิต ร้อยละ 2.47 การให้รู้ทางด้านธุรกิจเกษตร ร้อยละ 2.45 การอบรมให้ความรู้ด้านการเกษตรแผนใหม่ และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ร้อยละ 2.40 การให้นักท่องเที่ยวร่วมทำกิจกรรมในระยะเวลาอันสั้น

ร้อยละ 2.32 และการให้นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้าน ร้อยละ 2.27

ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ที่ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์ต่อความต้องการแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจคือ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน พื้นที่ทำการเกษตร จำนวนพื้นที่ทำการเกษตร รายได้ด้านการเกษตร และรายจ่ายด้านการเกษตรไม่มีความสัมพันธ์ต่อความต้องการแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ปัจจัยพื้นฐานทางสังคม มีเพียงการรวมกลุ่มที่ไม่มีความสัมพันธ์ต่อความต้องการแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ส่วนการเปิดรับข้อมูลข่าวสาร และความต้องการเข้าร่วมโครงการมีความสัมพันธ์ต่อความต้องการแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร องค์ประกอบสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีความสัมพันธ์ต่อความต้องการแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และศักยภาพของชุมชนมีความสัมพันธ์ต่อความต้องการแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

## กิตติกรรมประกาศ

การศึกษารั้วนี้ สำเร็จไปได้ด้วยความอนุเคราะห์ความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูลจาก นายศุภวัฒน์ ศักพงษ์ ผู้ใหญ่บ้านหนองคล้า นายภาคภูมิ จำปีทอง นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ และนายสารัตน์ ตั้งเขตการ นายยกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองคล้า และคนในชุมชนหมู่บ้านหนองคล้าทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือในการวิจัยครั้งนี้

## เอกสารอ้างอิง

Department of Agricultural Extension. 2002. Handbook for implementing the agricultural tourism promotion and development project, fiscal year 2002. Department of Agricultural Extension, Bangkok. [in Thai]

- Imman, R., M. Choomanee, S. Binlath, U. Kahyee, O. Anan, W. Made, and K. Noipha. 2020. Factors correlating attitudes and satisfaction of participants in one doctor, one house project of Lan Khoi subdistrict, Pa Phayom district, Phatthalung province. *Research and Development Health System Journal*, 13(1): 338-347. [in Thai]
- Kamchan S. and N. Pienroj. 2015. Tourism patterns in Amphur Muang Surat Thani: The perspective of domestic tourists. *Srinakharinwirot Business Journal*, 6(2): 112-122. [in Thai]
- Kamphaeng Phet Provincial Office. 2021. Kamphaeng Phet provincial development plan, 2023-2027. Kamphaeng Phet: Kamphaeng Phet Provincial Office. Available : [https://mua.kpru.ac.th/FrontEnd\\_Plan/public/uploads/publication/information/165414196002020606222230301010.pdf](https://mua.kpru.ac.th/FrontEnd_Plan/public/uploads/publication/information/165414196002020606222230301010.pdf) (September, 14, 2023). [in Thai]
- Kermkhan, J. 2018. The perspective of agro tourism development in Thailand. *King Mongkut's Agricultural Journal*, 36(2): 162-167. [in Thai]
- Nong Khla Subdistrict Administrative Organization. 2019. Local development plan, 2018-2022. Sai Ngam: Nong Khla subdistrict administrative organization. Available: [https://www.nk.go.th/uploads/docs/1701\\_20220620150332\\_0.pdf](https://www.nk.go.th/uploads/docs/1701_20220620150332_0.pdf) (September 14, 2023). [in Thai]
- Nong Khla Subdistrict Administrative Organization. 2022. Local development plan, 2023-2027. Sai Ngam: Nong Khla Subdistrict Administrative Organization. Available : [https://www.nk.go.th/uploads/docs/1779\\_20220824115118\\_0.pdf](https://www.nk.go.th/uploads/docs/1779_20220824115118_0.pdf) (September 14, 2023). [in Thai]
- Phumphai boon, T. 2008. Tourism components and attitudes toward community tourism development in Ban Bu, Siriraj subdistrict, Bangkok Noi district, Bangkok. Master's Thesis in Environmental Planning for Community and Rural Development, Faculty of Environment and Resource Studies, Mahidol University. [in Thai]
- Rattanathawornkiti, H., S. Phayakkanant, R. Rungsawang, T. Sittisua, and K. Wattanagosol. 2023. The potential development of the agricultural tourism in Ban Bua Khun Jong village, Buachet district, Surin. *Journal of Local Governance and Innovation*, 7(1): 1-16. [in Thai]
- Sanglimsuwan, K. and S. Sanglimsuwan. 2012. Sustainable cultural heritage tourism. *Executive Journal*, 32(4): 139-146. [in Thai]
- Tourism Development Office, Department of Tourism, Ministry of Tourism and Sports. 2010. Handbook for the evaluation of tourism site quality standards. Ministry of Tourism and Sports, Bangkok. [in Thai]
- Vichaidit, P. and P. Sampattavanija. 2022. The relationship among information exposure in organization, organizational communication climate, interpersonal relationship and participation in organizational activities. *Journal of Communication Arts Review*, 26(3): 182-195. [in Thai]
- Yamane, T. 1973. *Statistics: An Introductory analysis*. 3<sup>rd</sup>. Harper and Row Publication, New York.